

Congrés: Educació, terra i natura

Bressanone/Brixen (Itàlia)

1-3 de desembre de 2016

EDUCACIÓ I COMUNITAT

Carme Cols i Pitu Fernàndez

Associació de Mestres Rosa Sensat (Barcelona)

«L'escola no solament s'ha d'adaptar a l'entorn social sinó que també l'ha de transformar», i «l'educació és la constant necessitat de millorar les coses» *Heike Freire*

Primer de tot gràcies per haver-nos convidat, ens fa molta il·lusió poder estar aquí i poder compartir tantes experiències entorn a l'educació, la terra i la natura. Ens sap greu que no ens puguem comunicar amb la vostra llengua, uns bons amics ens han ajudat a fer la traducció per poder fer més fàcil la nostra comunicació.

Qui som? D'on venim? Què fem?

Som una parella pedagògica i en la vida quotidiana. Compartim molts moments i aficions de plaer en fer descobertes constants, ara aprenents de jardiniers junt amb els néts i la mainada de l'escola. Quan els nostres néts no venen a dinar a casa, un, entre altres plaers, és passejar, escoltar i acompanyar les escoles que ens conviden a iniciar un canvi en els seus espais exteriors.

Durant més de 40 anys hem fet de mestres a l'escola infantil i a primària en diferents escoles de la perifèria de Barcelona. Des del Moviment de Renovació pedagògica de Rosa Sensat hem gaudit de la gran riquesa de debats i formació viatjant, rebent i compartint pràctiques que constantment ens fan avaluar el que fem i com ho fem.

Som mestres enamorats de la nostra feina que, jubilats, continuem acompanyant a moltes escoles on hi ha un col·lectiu de persones convençudes que l'educació és un dret fonamental. Un dret que des de l'escola es guanya amb la comunitat educativa. Estem trepitjant realitats que acullen, que abracen iniciatives, compartint tots els talents i riqueses de la diversitat cultural que van teixint una escola per a tots i per a tothom.

"La natura i els infants". Tot un recorregut que sempre ens ha acompanyat en el fer de mestres i ara ens ha permés continuar fent una recerca. Des de fa més de deu anys, en el context del nostre projecte EL SAFAREIG (elsafareig.org), estem acompanyant més de dues-centes escoles en el procés de transformació dels seus patis en un entorn natural, educatiu, de salut i benestar.

Els canvis dels espais exteriors caminen junts amb els canvis pedagògics. Parlar dels espais des dels plantejaments educatius, que van més enllà d'un disseny i d'instal·lar elements de joc, és una oportunitat per al debat i la reflexió.

Un diàleg lent que ens dóna eines per organitzar els espais amables, acollidors, naturals, senzills, amb criteris de sostenibilitat, on els infants siguin els protagonistes dels seus aprenentatges. Espais de convivència, de relacions, de vida, entre el dins i el fora.

Estem aquí representant moltes comunitats educatives, compartint els seus processos. Amb elles podem captar tot el que passa quan es transformen espais col·lectivament, implicats en un procés educatiu en coherència amb un concepte d'infant, d'escola i de comunitat. Experiències, camins oberts on cadascú fa el seu propi recorregut des de la corresponsabilització. Molts dels projectes els podreu trobar en el nostre bloc "El Nou Safareig" amb els links als seus espais amb xarxa.

Estem il·lusionats i esperançats perquè avui podem estar aquí portant la veu de tantes comunitats lluitant per al canvi de l'escola que volem per a un món més habitable

Somiar el pati, transformar l'escola

“Nosaltres, els adults, ens hem de fer i ens han de preocupar dues preguntes. La primera, que tots ens hem fet alguna vegada, és la pregunta: ¿quin món deixarem als nostres infants? Sabem que tenim molt a fer perquè aquest món sigui habitable.

La segona pregunta indiscutiblement important i essencial és: ¿quins infants deixem al món? Deixarem al món uns infants capaços de pensar i de reflexionar? O deixarem uns infants manipulats per una societat de consum que en farà el que voldrà?” *Intervenció de Philippe Meirieu a la II Jornada Marta Mata, organitzada per la Fundació Àngels Garriga*

La comunitat educativa

L'escola com a teixit social que crea lligams i pertinença a un grup, poble, ciutat que s'obre al món. L'escola en construcció constant, on l'espai, el temps, els materials i l'organització, parlen per si mateixos del benestar, de la salut física, psíquica i intel·lectual, plena de motivacions per les persones que hi viuen i conviuen.

La demanda de transformació dels espais exteriors de les escoles ens planteja reptes i moltes possibilitats per crear una veritable xarxa de relacions i de cohesió social.

Espais plens d'oportunitats, de coneixement, per fer possible una nova visió i una nova manera d'habitar-los. Mirar i veure amb ulleres que afinin actituds, els valors explícits i conscients que hi volem veure. Mirades compartides de sabers que cadascú aporta entorn un projecte per fer de l'escola un espai de vida.

Si l'escola i els pares conflueixen en una cultura de col·laboració, interactiva, que és una decisió racional i avantatjosa per a tots, perquè tots en treuen experiències més carregades de sentit, aleshores es comprèn com és de propera i profunda la pedagogia de la

participació i de la recerca. *Loris Malaguzzi a "El viatge amb els drets dels infants"*

Com són els nostres patis?

Tenim la retina plena de records, ulls que capten molts moments viscuts al pati de l'escola. Aquests records parlen d'una història i els ulls que els miren també. Histories que cadascú pot identificar, on ens hi reconeixem.

Com són les realitats dels espais exteriors de les escoles? Què hi passa al llarg de tot el dia? Què projecten aquests espais? Per què neix aquesta necessitat tant comú en tantes escoles des dels més petits fins a secundària ?

Passejar, contemplar-los, escoltar a diferents hores del dia ens aporta moltes més preguntes. Els espais exteriors de les escoles són una finestra oberta al món. Com mirem aquests espais?

Des de les escoles dels més petits en que trobem molts tancats, parterres de cautxú, abundant material de plàstic amb colors llampants. Casetes, bicicletes, galledes, pales, correccamins, un guirigall d'elements que no ajuda a crear un ambient relaxat, a inventar-se jocs creatius o a trobar el necessari contacte sensorial amb l'entorn. Trobem també aquests materials en entorns naturals on les joguines tapen tot l'escenari.

Per què els patis s'han allunyat de la natura? Per què els conflictes són molts i variats ?

Al nostre país, la majoria de patis de les escoles responen a una concepció tradicional de l'educació: un espai per a l'estona de l'esbarjo i per a la pràctica de l'esport. L'educació s'imparteix a l'interior de l'escola. Aquest és un model o un concepte que s'ha anat traspasant a l'escola dels més petits.

Són espais generalment plans, sovint de ciment amb una part de terra i alguns arbres. El joc que ofereixen no respon als diferents rols i necessitats dels infants. Espais monòtons, amb poques oportunitats de joc, en els que els

infants acostumen a practicar activitats de moviment, agitació quan hi ha el joc lliure i activitats d'esport on no es dona resposta a tots els infants. On sovint es produeixen conflictes i en alguns casos l'abús o l'acosament del més fort, del més poderós que aconsegueix el que vol. Hi ha creences que els infants s'han d'espavilar i resoldre els problemes ells sols. Un problema que pot portar a l'aparició del bullying.

Aquesta realitat ens empeny a trobar una nova manera de mirar i d'articular aquest espai amb la idea d'utilitzar el pati com a espai educatiu trencant amb la seva concepció tradicional. És un repte que ens porta a canviar de punt de vista sobre l'exterior de l'escola. A considerar que, si el transformem de forma adequada, esdevindrà un espai més, com l'espai interior. I per tant a incloure la seva organització en el projecte educatiu. I en conseqüència, a reflexionar sobre això conjuntament amb tota la comunitat educativa.

Inici d'un procés

Ens cal aturar-nos, observar i emprendre un procés, un camí acompanyats per la formació per trencar les barreres d'una escola encallada en el temps.

Recuperar la memòria dels vells edificis o de les escoles rurals i la gran riquesa dels seus espais naturals.

Aturar-nos per donar valor al potencial d'espais que tenim, que són del poble i que l'administració local ha de repensar com un membre més de la COMUNITAT EDUCATIVA.

Pensar el que significa retrobar espais on els materials són la pròpia natura. Espais més pensats com zones enjardinades que provoquen el plaer de crear situacions imprevistes i molt previstes musica,teatre,passejades,converses, construccions de projectes, hort. Espais sensorials en els que sempre hi ha canvis i sempre són referents per les històries que hi poden passar.

Sabem de les dificultats que suposen els canvis d'entendre l'aprenentatge des d'una globalitat, amb estructures flexibles, de respecte per als processos

individuals i col·lectius que fan evident una forma de replantejar-ne i de viure els espais dins i fora d'una altra manera.

Disposem de prou arguments científics i pedagògics que posen de manifest el gran valor d'aquests espais. Recuperem els grans referents i els seus principis que ens parlen del benefici d'apropar els infants a la natura. Per dir-ne alguns, Rousseau, Pestalozzi, el krausisme, Fröbel, Montessori, les germanes Agazzi o Rosa Sensat, la mestra que creà la primera escola de bosc a Barcelona.

Tenim experiències actuals que estan recuperant i renovant aquests arguments. La experiència de Mauricio i Rebeca Wild a l'Ecuador. Les experiències daneses i alemanyes de la vida a fora. La crida permanent de Francesco Tonucci sobre la necessitat d'espais naturals per als infants. La ciutat de Bolonya que promou el projecte "L'educació a l'aire lliure". L'Associazione Bambini e Natura de Milà. I el fet que estiguem aquí reunits abordant aquest tema, ens mostra la gran necessitat de fer possible espais de vida, més verds, més vitals, més humans.

Procés de participació

Cada escola és particular i única. El procés de transformació comença prenent consciència d'on partim i cap on volem anar. Crear ambients a l'exterior, per a una educació més global, experimental, vivencial, grups heterogenis, horaris flexibles, ens fa sortir de l'àrea de confort, i es fa necessari buscar diferents estratègies per poder articular l'espai exterior en un procés de participació.

L'observació, l'acolliment, l'escolta, acompanyant les voluntats que flueixen a partir de les demandes de famílies, d'alguns mestres o dels infants, que van obrint un camí de recerca creant un grup, una comissió de treball. Una comissió que va trobant eines per posar sobre paper un projecte que sigui capaç de il·lusionar a l'equip de mestres, a les famílies i als que gestionen la política del municipi.

Posar sobre la taula estratègies per conèixer els sentiments i necessitats reals dels infants. Observar el que passa en les hores d'entrada i sortida. ¿Els familiars poden entrar i sortir pausadament acompanyant als infants fins la

porta de la seva estança? Com fer possible asseure's en un banc o fer petar la xerrada amb algú esperant la sortida d'un infant?

Imaginar llocs on les famílies poden fer ús d'aquests espais organitzant trobades, els seus temps, per compartir i solucionar incompetències d'horaris, o fins i tot canviar rols, que les mares juguin a futbol. Per fer propostes diversificades d'utilització d'aquests espais a l'aire lliure en les moltes hores en que el nostre clima ens ho permet, donant resposta a tots els interessos i talents. Petites observacions que obren el coneixement humà de les famílies.

Un procés que demana temps, elaboració de criteris, ètics, estètics, econòmics, sostenibles, mediambientals, amb un manteniment possible. Una visió global d'estructura per anar fent petites actuacions amb senzillesa, d'espais amables, polisensorials, diversificats, delimitant zones, vegetació, arbres, bancs, plataformes... que convidin a inventar els jocs i projectes de petits grups. Trobades i accions que ens generen mirades des de diferents punts de vista per pensar, construir, habitar escoltant els infants de moltes i diferents maneres amb coherència al projecte que anem elaborant, amb la força dels eixos que ens acompanyen: l'educació i la comunitat.

Començar a actuar

Les preguntes, les pors, la incertesa van conquistant reptes que compartits ens fan trobar respostes en els valors i sabers de la comunitat. Cada cop ens anem apropant a veure aquest espai amb diversitat de plantes, arbres, on jugar signifiqui aprendre. Que l'espai exterior natural sigui el resultat d'un intercanvi intens entre la pedagogia, l'art i l'arquitectura. Conceptes que han de ser la base de la planificació. Espais que no incapacitin a ningú i que siguin fruit de l'experiència pròpia.

Senzilles preguntes en un inici, sabent de fons el que volem, ens obren el diàleg amb maneres de fer i pensar.

Com crear llocs on els infants se sentin segurs i puguin ser autònoms?

Com crear diferents ambients a fora: hort, jardí, desnivells, bosquet, cabanes, racons, zones de joc?

Com la vegetació ens pot ajudar a crear aquests espais? Quina fauna atraurà?

Com preparar el paviment per a una plantació sostenible?

Com generar o aprofitar els desnivells?

Com aconseguirem els recursos necessaris?

Com aprenem a gestionar un grup de persones?

Cóm gestionar el sentit comú per crear espais que ofereixin l'educació del risc evitant els perills?

A poc a poc, aquestes i altres preguntes van creant les condicions per trobar les respostes. En una comunitat, d'un forma natural van apareixent lideratges. Lideratges conscients, positius, que saben delegar i confiar amb les possibilitats de cada grup o comissió. Abordant els reptes que es presenten.

El lideratge que s'eixampla en grups que poden mostrar solucions a diferents problemes que puguin anar apareixent, trobant la complicitat d'altres perfils professionals del món de l'educació, de l'arquitectura, de la jardineria, que comparteixin la visió d'aquests espais de formes diferents però amb una visió més oberta centrada en les necessitats de la comunitat educativa i de l'escola del segle XXI. Pares i mestres van creant condicions per mirar i veure una nova educació construïda dia a dia

El procés de transformació demana temps, formació , diàleg amb tots els agents educatius, recursos humans i econòmics però sobretot entusiasme, trobant camins que ens porten a la creació d'espais amb bellesa, salut i benestar.

Ens agradaria poder tenir espai per poder anar explicant els processos que estem vivint, amb els seus obstacles i dificultats. Avui, després de més de deu anys, podem constatar que moltes comunitats educatives estan aportant elements que ens confirmen que crear espais a l'exterior és un camí d'oportunitats.

Somiar el pati per transformar l'escola

L'espai exterior és un reflex de la vida de l'escola. El resultat de les transformacions que anem incorporant representa el creixement individual i col·lectiu de les persones que hi viuen i conviuen.

L'escola és un espai que afavoreix trobar maneres de compartir art, cultura, coneixements des de diferents llenguatges amb la riquesa i els matisos que una comunitat aporta. Els mestres són uns grans coordinadors de les coses que passen dins i fora d'ella i les fan visibles amb la documentació. Fent possibles accions que ens fan ser més coherents.

Participació i recerca són dos termes capaços de recollir molt adequadament bona part de la concepció més general de la nostra teoria educativa, com també de recollir els millors requisits per a engegar i mantenir una entesa de cooperació entre pares i mestres amb els valors que aquesta afegeix a la prospectiva educativa dels infants. *Loris Malaguzzi a "El viatge amb els drets dels infants"*

Volem acabar amb una imatge com a metàfora del que significa la riquesa de la participació i recerca amb comunitat. Cada pedra és necessària. Tothom aporta per transformar realitats que ja no són un somni.

Somiem : Fem jardins vius i actius per als infants. Transformem l'escola?

Moltes gràcies per donar-nos l'oportunitat de compartir les nostres experiències

VIDEOS RELACIONATS AMB AQUESTA EXPERIÈNCIA:

ESCOLA RURAL INFANTIL Y PRIMARIA DE MURA:

<https://youtu.be/Y3SNp4MEuPo>

ESCUELA INFANTIL Y PRIMARIA DE ALMUDEVAR:

<https://www.facebook.com/uncoleunailusion/videos/2132572613634503/>

EL PATI QUE VOLEM - ESCOLA INFANTIL Y PRIMARIA COLONIA GUELL DE SANTA COLOMA DE CERVELLO:

<https://vimeo.com/95966019>

ESCOLA BRESSOL MUNICIPAL 0-3 EL RAJOLET DE LES PRESES:

<https://www.facebook.com/carmecols/videos/vb.1441406789404974/1645115635700754/?type=2&theater>

ESCOLA BRESSOL MUNICIPAL JM CESPEDES DE SANT ADRIA DEL BESOS (LLARG 7min):

<https://youtu.be/8rDwDDt-Ciw>

ESCOLA BRESSOL MUNICIPAL CESPEDES DE SANT ADRIA DEL BESOS (DE PATI A JARDI-LLARG 5min):

<https://youtu.be/ag9q41yY5Pk?list=PLI7q0gNu9snxMPXHqZHHA0zUfxX62jYX2>

ESCOLA PÚBLICA LA VITXETA DE REUS

<https://elnousafareig.org/2016/09/03/la-vitxeta-es-mou-pel-pati-escola-publica-dinfantil-i-primaria-de-reus/>